

11. Сериков В. В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем. – М., 1999.

12. Щуркова Н. Е. Воспитание как педагогическое явление. Общие закономерности и принципы воспитания // Педагогика: Учеб. пособие для студ. пед. вузов и пед. колледж. / Под ред. П. И. Пидкасистого. – М., 1996.

УДК 371.4(092):371.132.013

**ІДЕЇ А.С. МАКАРЕНКА ЯК
КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА
ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ
МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО
ВЧИТЕЛЯ (З ДОСВІДУ ПОЛТАВСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
ІНСТИТУТУ ІМЕНІ В.Г. КОРОЛЕНКА 70 – 80
РР. ХХ СТ.)**

**Л.Л. Король
(Полтава)**

У статті розглядаються особливості впровадження ідей А. Макаренка про формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя в діяльності Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Короленка 70 – 80 років ХХ ст.

Ключові слова: *вчитель, педагогічна майстерність, професійна підготовка майбутнього вчителя, досвід Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Короленка 70–80-х років ХХ ст.*

В статье рассматриваются особенности воплощения в жизнь идей А. Макаренко о формировании педагогического мастерства будущего учителя в деятельности Полтавского государственного педагогического института имени В. Короленко 70 – 80 годов ХХ в.

Ключевые слова: *учитель, педагогическое мастерство, профессиональная подготовка будущего учителя, опыт Полтавского государственного педагогического института имени В. Короленко 70–80-х годов ХХ в.*

The peculiarities of the realization of A. Makarenko ideas concerning the formation of pedagogical mastership of the future teacher in the practice of the Poltava V. Korolenko State Pedagogical Institute in 70 – 80 years XX cent. are considered in the article.

Key words: *teacher, pedagogical mastership, professional training of future teacher, the experience of the Poltava V. Korolenko State Pedagogical Institute (70–80 years XX cent.).*

Упродовж епох практика слугує тим універсальним критерієм, який найоб'єктивніше розкриває значущість, життєвість і перспективи тих чи інших постулатів педагогічної теорії.

Переконання А. Макаренка про необхідність удосконалення професійної підготовки вчителя в руслі формування майстерності скеровують

вектор дослідницького пошуку в площину практичних надбань національних систем вищої педагогічної освіти. Зокрема, малодослідженим джерелом історико-педагогічного аналізу залишається передовий досвід українських вищих навчальних закладів, що демонструє поліпарадигмальну сутність ідей видатного педагога стосовно феномену майстерності вчителя.

Виходячи з того, що Полтавський державний педагогічний інститут імені В. Короленка (ПДПІ) традиційно визнають осередком створення наприкінці 70-х – протягом 80-х років ХХ ст. інноваційної концепції і технології формування основ педагогічної майстерності (Є. Барбіна, М. Солдатенко, Н. Ничкало, О. Пехота, Л. Пуховська й інші), вважаємо, що досвід ПДПІ означеного періоду потребує поглибленого вивчення.

Правомірно вказати, що проблема формування в майбутніх освітян основ педагогічної майстерності різнобічно розглядалася багатьма вітчизняними і зарубіжними науковцями. Систематизувати розмаїття наукових поглядів дозволили праці, в яких порушено питання психологічних засад педагогічної майстерності (Ф. Гноболін, М. Дяченко, Л. Кандибович, Е. Помиткін, В. Яқунін та інші); її зв'язку з педагогічним мистецтвом і педагогічною культурою (В. Гриньова, Т. Іванова, С. Єлканов, Б. Ліхачов та інші), педагогічною технікою і педагогічною технологією (Л. Байкова, С. Болсун, В. Пітюков, Г. Сагач, В. Сластьонін, В. Миндикану й інші), педагогічним тактом (І. Синиця, Д. Самуйленко й інші), педагогічним професіоналізмом (Н. Гузій, Л. Малаканова, Н. Яковець та інші). Численні дослідження розкривають наукові підходи до сутності та структури поняття „педагогічна майстерність” (І. Андриаді, М. Волкова, І. Зязюн, О. Капченко, Н. Кузьміна, Л. Нечепоренко, В. Омеляненко, Н. Тарасевич, Г. Троцько, І. Харламов, В. Ягупов, Е. Лоос (E. Loos), З. Швангель (S. Schwanengel), Х. Флах (H. Flach), Л. Рубін (L. Rubin) та інші).

Відзначимо як знаковий факт і те, що останніми роками в Україні захищено низку дисертацій, автори яких розглядали проблему майстерності вчителя крізь призму практики закладів вищої педагогічної освіти (Є. Барбіна, Л. Задорожна, Л. Лимаренко, В. Микитюк, І. Мостова й інші).

Учені одноставно акцентують увагу на винятковій актуальності макаренківських ідей у становленні теорії й практики формування в майбутнього вчителя основ педагогічної майстерності, на успіхах у цій справі полтавської наукової школи.

Логічним доповненням до наявного наукового доробку буде з'ясування специфіки впровадження ідей А. Макаренка у діяльності Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Короленка 70 – 80-х рр. ХХ ст., що автор ставить за мету пропонованого дослідження.

Передусім звернімося до спадщини А. Макаренка. Загальновідомо, що свої роздуми про педагогічну майстерність Антон Семенович оприлюднив у тридцятих роках ХХ ст. В узагальненому вигляді їхню квінтесенцію репрезентують такі положення:

- усвідомлення першорядної ролі особистості вчителя-майстра в педагогічному процесі;

- окреслення гуманістичної сутності професійної діяльності наставника молоді;
- розкриття значення педагогічної техніки й акторських умінь у структурі педагогічної майстерності;
- обґрунтування загальнодоступності феномена майстерності за умови належної професійної підготовки та регулярної праці вчителя над собою;
- аргументація ролі й перспектив навчальної дисципліни, спрямованої на неухильне поєднання професійних знань, методики і технології вчительської діяльності.

А. Макаренко провів чітку паралель між феноменом майстерності у професії та формуванням її основ у системі професійної підготовки майбутнього вчителя, дійшовши висновку про необхідність „інакшого” виховання педагогів. В інтерпретації класика, обов’язковим складником цього „інакшого” виховання мало стати мистецтво постановки голосу, мистецтво тону, погляду, повороту [3, с. 215].

Незважаючи на зростаючу необхідність у вдосконаленні системи підготовки вчителя в радянській вищій школі, минуло понад півстоліття, перш ніж цитованим хрестоматійним аксіомам знайшлося місце у реальній практиці.

Символічно, на нашу думку, що саме *alma mater* А. Макаренка випала на долю репутація омріяного знаменитим випускником осередку формування педагогічної майстерності: „Педагогічна майстерність – зовсім не пусте діло. У педагогічних вузах цією майстерністю й не пахне. Склався такий стан, коли майстерність кожен має право назвати кустарною..., а майстерність педагога – це спеціальність, якої обов’язково треба навчати” [3, с. 246–247].

Розпочатий 1976 року експеримент ПДПІ за програмою „Вчитель” (Школа–педвуз–школа), складником якого стала нова дисципліна психолого-педагогічного циклу – „Основи педагогічної майстерності”, увібрав і творчо перевтілював увесь потужний комплекс прогресивних наукових поглядів того часу (закономірності і принципи педагогіки вищої школи (С. Архангельський, Ю. Бабанський, М. Нікандров та інші), шляхи поліпшення діяльності педагогічних ВНЗ (О. Абдулліна, Ш. Амонашвілі, Є. Белозерцев, Н. Кузьміна, Ф. Паначин та інші) тощо).

Об’єктивним буде визнати й те, що протягом 70 – 80-х років ХХ ст. у житті країни міцно вкоренились ідеологічний пресинг, лінгвоцид, нетерпимість до інакодумства, котрі закономірно загострювали протиріччя між попитом суспільства на висококваліфікованих педагогів і спроможністю вищої освіти його задовольнити.

Усвідомлення складнощів суспільно-історичного контексту, на тлі якого впроваджувалися ініціативи ректора Полтавського державного педагогічного інституту І. Зязюна та команди його однодумців, аргументує тезу про надчасовість утілюваних положень творчої спадщини А. Макаренка, які в умовах панівного авторитарного управління інституціями вищої освіти дали поштовх

до новаторських змін у надрах уніфікованого функціонування пересічного педагогічного ВНЗ.

За спогадами академіка І. Зязюна, генеральна стратегія діяльності ПДПІ ґрунтувалася на дороговказах Антона Семеновича. Ректор проголосив заклад центром гуманітарної науки з упровадження в життя гуманістичної педагогіки А. Макаренка, запропонувавши амбітну програму виведення ПДПІ на рубежі найсучасніших технологій підготовки вчителя [2, с. 107–108].

Поступово концепція формування в майбутнього вчителя основ педагогічної майстерності стала тим ідейним стрижнем, навколо якого згуртувався колектив закладу [1, с. 49]. Життя Полтавського педагогічного кінця сімдесятих позначилося послідовним вивченням творів А. Макаренка, зростанням загального рівня психолого-педагогічної ерудованості колективу через піднесення педагогічно спрямованої наукової, самостійної, позааудиторної роботи викладачів і студентів [6]. Однак, як і в часи Макаренка, новачі неоднозначно сприймалася не лише на рівні офіційних представників педагогічного олімпу, а подекуди й „домашніми” скептиками.

Усе ж, незважаючи на всілякі перешкоди, незламна позиція керівництва інституту, самовіддана праця прихильників учення А. Макаренка, зацікавленість та підтримка з боку студентів та обласної влади ознаменувалися створенням курсу „Основи педагогічної майстерності” (ОПМ), який із 1980 року став інваріантною дисципліною психолого-педагогічного циклу на всіх факультетах ПДПІ. Можемо констатувати, що то був перший тріумф макаренківських ідей у реальному академічному просторі й часі – на заняттях у педагогічному ВНЗ.

Відповідно до рекомендацій А. Макаренка, організована 1981 року кафедра педагогічної майстерності дбала про зімкнення акторського мистецтва з майстерністю педагога, опановуючи ази акторської майстерності, налагоджуючи контакти з професіоналами театральної галузі й авторитетними вчителями-новаторами, залучаючи їх до проведення лабораторних занять з ОПМ [8].

Зорієнтованість на судження відомого педагога позиціонує вибудована логіка оволодіння ОПМ: від розвитку вмінь невимушено триматися перед аудиторією, від оволодіння технікою і культурою мовлення (I курс), через виховання культури педагогічного спілкування (II курс), до формування майстерності вчителя на уроці, в позакласній виховній роботі (III курс) і становлення пропагандистської майстерності педагога (IV курс) [4, с. 4].

Культ макаренківських ідей охопив не лише академічний процес. У досліджуваний період діяльності ПДПІ формат їх упровадження істотно розширився. Задokumentовані факти доводять, що реалізація поглядів А. Макаренка надихнула на інтенсивну розбудову студентського самоврядування [7], на створення різновікового педагогічного загону „Турбота”, котрий опікувався схильними до девіантної поведінки дітьми, педагогічного клубу „Паросток”, гуртків і факультативів. Щорічно проводилася конференція для першокурсників по книзі „Педагогічна поема”, відкрився інститутський музей А. Макаренка [9].

Протягом вісімдесятих Полтавський педагогічний відвідали тисячі науковців, учителів, у т.ч. делегації вищих навчальних закладів із далекого зарубіжжя. У „Журналі відвідувань кафедри педагогічної майстерності в 1982–1987 рр.” доктор Хоккайдійського університету Такеда Масанао (Японія) записав: „Для нашої делегації справжнім відкриттям є досвід по збереженню спадщини А. Макаренка”.

Таким чином, проаналізовані архівні документи, спогади і публікації представників полтавської наукової школи (Г. Брагіна, Т. Гавакова, М. Герасименко, І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос, Л. Малаканова, Н. Пивовар, Л. Савенкова, О. Самещенко, В. Семиченко, Н. Тарасевич, А. Ткаченко, М. Цуркава, О. Штепа, А. Шумська й інші) переконують, що реалізація ідей А. Макаренка в діяльності ПДПІ 70 – 80-х років ХХ ст. маніфестує багатомірний процес пошуку методологічних, теоретичних і методичних засад педагогічної майстерності, невичерпні можливості створення у ВНЗ середовища індивідуального професійного самовдосконалення майбутнього вчителя, для якого завузькі рамки суб'єкт-об'єктного виміру, неприйнятні стереотипи, і який усвідомлює майстерність як поєднання гуманістичної спрямованості, професійної компетентності, здібностей до педагогічної діяльності та педагогічної техніки [5, с. 30–35]. Тому насичена нетлінними ідеями А. Макаренка полтавська модель формування основ педагогічної майстерності майбутнього вчителя заслуговує на добу свого Ренесансу у вітчизняній педагогічній освіті.

Подальший напрямок дослідницького пошуку автор убачає у вивченні й порівнянні вітчизняного і зарубіжного досвіду підготовки освітянських кадрів на засадах майстерності професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зязюн І.А. Вони із мене кепкували... – Інтерв'ю з академіком Іваном Зязюном, ініціатором створення кафедр педагогічної майстерності в закладах вищої педагогічної освіти // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2006. – № 2. – С. 49–59.
2. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. – К., 2000.
3. Макаренко А.С. Твори: В 7 т. – Т. 5. – К., 1954.
4. Основи педагогічної майстерності: Програма спецкурсу / І.А. Зязюн, Т.І. Гавакова, І.Ф. Кривонос, Н.М. Тарасевич. – Полтава, 1980.
5. Педагогічна майстерність: Підручник / За ред. І.А. Зязюна. – К., 2004.
6. ПОДА, оп. 3, спр. 758 „Річний звіт про роботу інституту за 1979–1980 рр.”. – Арк. 9–12.
7. ПОДА, оп. 3, спр. 938 „Річний звіт про роботу інституту за 1982 р.”. – Арк. 8.
8. ПОДА, оп. 3, спр. 1191 „Річні план і звіт про роботу кафедри педагогічної майстерності за 1983–1984 рр.”. – Арк. 17.
9. ПОДА, оп. 3, спр. 1615 „Протоколи засідань кафедри педагогічної майстерності за 1986–1987 н. р.”. – Арк. 11.